

„BATAVIA SEINT BERLIJN”

Mysteries en koloniale mentaliteit in „Nederlands-Indië” bij inval

Arrogant superioriteitsgevoel en minachting voor Indonesische volk

De ramp met de „Van Imhoff”, een KPM-boot, die op 19 januari 1942 in de zeestraat tussen Nias en de Batoe-eilanden verging met 400 geïnterneerde Duitsers aan boord, wordt van tijd tot tijd opgerakeld. Soms in de Duitse sensatiepers, soms in meer serieuze publicaties, maar bijna

altijd met het doel om de nazimisdaden uit de tweede wereldoorlog te bemantelen door „beschuldigingen” tegen anderen te uiten.

Rond de ramp zijn tal van mysteries geweven, die bijna dertig jaar later moeilijk zijn te ontwarren en daardoor tot le-gendevorming bijdragen.

Toch is er weer een poging gedaan, nu door de Nederlandse oud KNIL-militair Van Heekeren in een boek „Batavia seint Berlijn” (*). „Berlijn” was het code-woord, dat via radio-Batavia op 10 mei 1940 werd omgeroepen en dat betekende, dat Nederland door Hitler-Duitsland was overvallen. Het was voor het koloniale apparaat het sein om over te gaan tot arrestatie van „vijandelijke onderdanen” en wel Duitsers.

Hoewel het boek vooral een reconstructie wil zijn van de ramp met de „Van Imhoff” aan de hand van officiële mededelingen, dagboeken en gesprekken met overlevenden, bestrijkt het in ruimere zin de internering van Duitsers én de heersende mentaliteit in „Nederlands-Indië” in die dagen.

Het blijkt bijvoorbeeld — ongewild overigens — dat de Europeanen in één opzicht met hetzelfde koloniale sop waren overgoten: een arrogant superioriteitsgevoel en minachting voor het „bruine” Indonesische volk. Zoals geïnterneerde Duitsers, die verklaren:

„Heeft geen van de verantwoordelijke personen gevoeld hoe fout het was ons Europeanen onder bewaking van Indonesiërs en aange-gaapt door Indonesiërs door de stad te laten lopen?”

Of uit de opmerking: „De Engelsen (die bij gevangentransport werden ingeschakeld) weigerden, trouw aan hun beginsel dat rijst alleen maar voedsel voor koelies is, ook maar iets van deze godenspijs mee te nemen”.

De geïnterneerden werden in tal van plaatsen opgesloten in een zogenaamde „berenzaal”, een koloniaal jargon voor een ruimte in een militaire kasern, waarin — zoals een nadere aanduiding zegt, voordien „beren” — gestrafte dwangarbeiders — werden opge-

sloten, zo genoemd omdat ze kettingen en bruine gevangenskleren met een zwarte hoofdoek droegen en zo op beren leken(!).

Paniek in bestuursapparaat

De inval van de Japanse imperialisten veroorzaakte paniek in het Nederlandse bestuursapparaat en chaotische toestanden, waarin orders en tegenorders werden gegeven. Besloten werd de Duitse geïnterneerden naar Brits-Indië over te brengen, maar met slechts een gedeelte is dit gelukt.

De ramp met de Van Imhoff ontstond tijdens zo een transport, toen het schip door een Japans vliegtuig werd gebombardeerd. Kapitein en bemanning verlieten het, maar het bleef — aanvankelijk nog met de gevangenen opgesloten in de ruimen — een etmaal drijven. Toen de gevangenen uit de ruimen braken ontstond op het dek een gevecht rondom één vlot en één reddingboot — een zestigtal kon zich redden en de overige 400 gingen langzaam met de Van Imhoff ten order. De schrijver komt tot de conclusie, dat een fout is gemaakt door niet meer sloepen voor de gevangenen achter te laten, maar dat een vergelijking met oorlogsmisdaden zoals deze door de nationaal-socialisten zijn gepleegd absurd is.

Overigens speelde de ramp met de Van Imhoff nog tijdens de oorlogsjaren in de propagandacampagne van Hitler een rol en hebben zich juist in dit opzicht gebeurtenissen voorgedaan, die wel een nadere uiteenzetting behoeven, maar die niet krijgen.

De KPM werd naar aanleiding van de Imhoff-ramp gedurende de bezetting in Nederland een boete van vier miljoen opgelegd, terwijl employés van deze maatschappij als gijzelaar werden gevangen genomen en geïnterneerd. Na de oorlog vorderde de maatschappij het bedrag van de Nederlands-Indische regering terug, maar de zaak is geheel intern gehouden en nooit in de pers gepubliceerd.

De KPM heeft ook geweigerd medewerking te verlenen aan de samensteller van het boek.

Een wonderlijke geschiedenis

Een wonderlijke geschiedenis, die ook niet uit de doeken komt, is de missie, die de secretarissen-generaal in het bezette Nederland naar Azië laten vertrekken. De missie, bestaande uit mr. W. G. F. Jongejan, voorzitter van de Ondernemersraad en gepensioneerde lt. generaal van het KNIL, en W. Boerstra, ging in oktober 1940 met de nodige dollars van de Reichsbank in Berlijn via Rusland en Siberië naar het Verre Oosten. Zij moest (het was dus nog voor de inval van de Japanners en voor de Imhoff-ramp) praten over de uitlevering van „bejaarde Duitsers”.

De gouverneur-generaal wilde hen niet in „Nederlands-Indië” hebben, omdat dit nooit geheim te houden zou zijn, maar na veel omzwervingen vond een ontmoeting plaats in Sjanghai met dr. J. P. Idenburg, chef van het kabinet. De schrijver zegt, dat het vrijwel zeker is, dat de delegatie ook nog andere opdrachten had — van de Duitsers of van de secretarissen-generaal. Zo werd er overeengekomen, dat veertig miljoen gulden van de Javasche Bank in Amsterdam beschikbaar werd gesteld voor uitbetaling van Indische pensioenen aan oud-kolonialen, welke betaling door de Duitsers was stopgezet.

„Voor mij is dit een nogal duister verhaal”, zo vervolgt de schrijver, „want de Duitsers konden immers in Nederland zonder meer beschikken over het „vijandelijk vermogen” van de Javasche Bank en de terbeschikkingstelling van het geld door de Nederlandse regering in ballingschap kon toch alleen maar met medewerking van de Duitse bezetter worden geëffektueerd?”

Inderdaad opvallend, want na zijn ontmoeting in Sjanghai reisde de missie via Berlijn en Nederland naar Lissabon, waar een ontmoeting plaats had met de minister van koloniën Welter, die daarvoor uit Londen was overgekomen.

Veel van de „koloniale geschiedenis” van het Nederlandse imperialisme ligt nog verborgen in de archieven en wordt behandeld met geheimzinnigdoenerij. Slechts af en toe wordt er een tipje opgelicht. al blijft het fijne ervan verborgen. Zoals ook uit de periode kort voor en nadat Batavia Berlijn seinde.

J. M.

* C. van Heekeren: Batavia seint Berlijn. Bert Bakker/Daamen NV, Den Haag.

De Japanse troepen stooten snel door in 1942 en het koloniale bestuur in Indonesië stortte in een volledige chaos in.